

Meşru Müdafanın Aciliyet Koşulu ve 2020 İkinci Karabağ Savaşı¹

The Immediacy Requirement of Self-Defence and the 2020 Second Karabakh War

Özhan HANCILAR

Pamukkale Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, ohancılar@pau.edu.tr
Orcid ID: 0000-0002-0444-8641

Article Info: Research Article
Date Submitted: 11.06.2024
Date Accepted: 10.12.2024

Makale Bilgisi: Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi: 11.06.2024
Kabul Tarihi: 10.12.2024

Abstract

In September 2020, The Azerbaijani army launched a major offensive that recaptured its own territory surrounding Karabakh that had been illegally held by Armenia since the first Karabakh war of 1992-1994. In order to satisfy the immediacy requirement of self-defence in international law, the response should come within a reasonable time frame after the armed attack. The Azerbaijani action did not violate the immediacy requirement. Because Armenia continued belligerent occupation of the Azerbaijani territory for almost 26 years. The Armenian occupation of Azerbaijani territories constitutes a continuing armed attack permitting Azerbaijan to exercise the right of self-defence for as long as the occupation continues.

Keywords: International law, Karabakh, self defence, immediacy, use of force

JEL codes:

Öz

Eylül 2020'de, Azerbaycan ordusu, Karabağ'ı çevreleyen ve 1992-1994 Birinci Karabağ Savaşı'ndan bu yana Ermenistan'ın hukuka aykırı bir şekilde elinde tuttuğu Azeri topraklarının büyük bölümünü geri alan büyük bir saldırı başlattı. Uluslararası hukukta meşru müdafanın aciliyet koşulunun yerine getirilmesi için, silahlı saldırının ardından yanıtın makul bir süre içinde verilmesi gerekmektedir. Azerbaycan'ın eylemi, aciliyet koşulunu ihlâl etmemiştir. Çünkü Ermenistan, neredeyse 26 yıl boyunca Azerbaycan topraklarını saldırgan bir şekilde işgal etmeye devam etmiştir. Ermenistan'ın Azerbaycan ülkesini işgali, işgal devam ettiği sürece Azerbaycan'ın meşru müdafaa hakkını kullanmasına olanak tanıyan sürekli bir silahlı saldırı teşkil etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası hukuk, Karabağ, meşru müdafaa, aciliyet, kuvvet kullanma

JEL kodları:

EXTENDED SUMMARY

The II. Karabakh war of 2020 have put an important problem of the international law. If one country's territory has been occupied by another country for a prolonged period of time, can the victim country of the occupation have lawful recourse to military force to recover its occupied territory? Prior to the 2020 conflict, the region was regarded as belonging to Azerbaijan, but as being unlawfully occupied by Armenia for almost 26 years. In this regard, the research question of this study is "was Azerbaijan entitled to claim the right of self-defence, even though the status quo had existed for more than 25 years?"

The examination of the legality of the military action of Azerbaijan against Armenia during the second Karabakh war of 2020 must begin by identifying the rules of international law on the use of force (the so-called just ad bellum rules). The starting point here is the UN Charter, which provides the main legal framework for the recourse to force. Under the Charter system, states are proscribed from using force or the threat of force in international relations.

Charter's prohibition against the use of force is embodied in Article 2(4), which reads as follows: "All Members shall refrain in their international relations from the threat or use of force against the territorial integrity or political independence of any state, or in any other manner inconsistent with the Purposes of the United Nations" The only exception to Article 2(4)'s prohibition is the use of force in self-defence. The right of self-defence is enshrined in Article 51 of the Charter which provides that:

"Nothing in the present Charter shall impair the inherent right of individual or collective self-defence if an armed attack occurs against a Member of the United Nations, until the Security Council has taken measures necessary to maintain international peace and security. Measures taken by Members in the exercise of this right of self-defence shall be immediately reported to the Security Council and shall not in any way affect the authority and responsibility of the Security Council under the present Charter to take at any time such action as it deems necessary in order to maintain or restore international peace and security"

Article 51 of the UN Charter permits the right of self-defence only if an armed attack occurs. Also international customary law permits the right of self-defence only if the response is immediate, necessary and proportional. In order to satisfy the immediacy requirement of self-defence in international law, the response should come within a reasonable time frame after the armed attack.

It has been argued in this academic work that illegal occupation is not subject to the immediacy requirement of self-defence because it constitutes a prolonged armed attack, thus permitting the victim country entitled to exercise self-defence for as long as the unlawful occupation continues. The Azerbaijani action did not violate the immediacy requirement. Because Armenia continued belligerent occupation of the Azerbaijani territory for almost 26 years. The Armenian occupation of Azerbaijani territories constitutes a continuing armed attack permitting Azerbaijan to exercise the right of self-defence for as long as the occupation continues.

GİRİŞ

Azerbaycan ordusu, ülkesi içinde bulunan ayrılıkçı Dağlık (ya da Yukarı) Karabağ⁹ yönetimine karşı 19 Eylül 2023'te "yerel anti-terörist operasyon" adı altında bir askerî harekât başlattı (Nechepurenko, 2023a: 12). Azeri yetkililer, bir gün sonra yaptıkları açıklamada tüm bölgeyi ele geçirdiklerini açıkladılar (Nechepurenko ve Troianovski, 2023: 8). Eş zamanlı olarak, 30 yılı aşkın süredir Ermenistan'ın muazzam desteğiyle bölgeyi yöneten Karabağ hükümeti, kendilerine verdikleri isimle Artsakh Cumhuriyeti, kendini feshettiğini ilan etti (Nechepurenko, 2023b: 8). Böylece Azerbaycan, resmî olarak kendi ülkesinin toprağı olmasına rağmen, 1994'ten bu yana komşusu Ermenistan'ın işgali altında olan bölge üzerindeki fiili egemenliğini yeniden ve bütünüyle sağlamış oldu.

Meşru müdafaa hakkının aciliyet koşulu özelinde incelemeye çalıştığımız silahlı çatışma ise 44 gün süren ve yine Azerbaycan'ın kesin zaferiyle sonuçlanan 2020 İkinci (II.) Karabağ Sa-

^b Bundan sonra kısaca "Karabağ" olarak anılacaktır.

vaş'dır. Ayrılıkçı Karabağ Ermenileri için sonun başlangıcını simgeleyen 2020'deki bu savaş, esas olarak Azerbaycan ile Ermenistan arasında gerçekleşen bir çatışmaydı. Tam tersine, Eylül 2023 operasyonu ise, Ermenistan'ın çatışmaya doğrudan müdahil olmaması ile, ayrılıkçı Ermenilere yönelik "yerel bir operasyon" (Nechepurenko, 2023a: 12) olarak kaldı.

Eldeki çalışma, Azerbaycan'ın 27 Eylül 2020'de giriştiği askerî eylemin meşru müdafaa hakkının aciliyet koşulu bağlamında uluslararası hukuka uygun olup olmadığı sorusunun cevabını aramaktadır. Silahlı saldırı ile meşru müdafaa hakkına dayanılarak kullanılan karşı kuvvet arasında uzun bir zaman aralığının bulunmaması gereğini ifade eden aciliyet, uluslararası örf ve adet hukukunun düzenlediği meşru müdafaa hakkının hukuka uygunluk koşullarından biri olarak kabul edilmektedir.

Uluslararası hukuk doktrini, *jus ad bellum* açısından I. Karabağ Savaşı'na büyük ölçüde kayıtsız kalmıştır. Bu konuda doktrine katkı amacı taşıyan makalede varılacak yargılar, bölgeye ilişkin gelecekteki gelişmelere de ışık tutma potansiyeli taşımaktadır.

Makalede, giriş bölümünün ardından, 2020 II. Karabağ Savaşı, 1992-1994 I. Karabağ Savaşı ile birlikte siyasî, askerî ve diplomatik yönleriyle incelenecektir. "Olayların gelişimi"nin ele alındığı bu bölümü takiben, meşru müdafaa hakkının aciliyet koşuluna ilişkin "kavramsal bir çerçeve" çizilecektir. Ayrıca bu bölümde, Hindistan'ın Portekiz egemenliğindeki Goa'yı 1961'de işgali, Arap devletleri ve İsrail arasındaki 1973 Yom Kippur Savaşı ve Arjantin ile Birleşik Krallık arasındaki 1982 Falkland Savaşı, "örnek olay" olarak aciliyet koşulu bağlamında incelenecektir. Makalenin temel tezi, Azerbaycan'ın ülkesini Ermenistan işgalden kurtarmak için giriştiği askerî eylemin, uluslararası hukuka uygun bir meşru müdafaa hakkı uygulaması olduğu, bu hakkın aciliyet koşulu bakımından da herhangi bir hukuki ihlâlin söz konusu olmadığını ifade etmektedir.

1. OLAYLARIN GELİŞİMİ

1.1 Birinci Karabağ Savaşı

SSCB'ye bağlı Azerbaycan SSC içinde Ermeni nüfusun çoğunlukta olduğu Karabağ'daki huzursuzluk, 11 Şubat 1988'de, bölgenin Ermenistan'a bağlanması çağrısı yapılan broşürlerin ortaya çıkmasıyla başlamıştır. 13 Şubat'ta, bölgenin başkenti Stepanakert'te başlayan gösteriler, kısa zamanda Ermenilerin yaşadığı Güney Kafkasya'daki diğer kentlere yayılmış; yerel Sovyet'in Ermenistan'a katılmak için yaptığı girişim, SSCB merkezi yönetimi tarafından sonuçsuz bırakılmıştır (Taubman, 1988a: 1, 15). Birkaç gün içinde Ermenistan SSC'nin başkenti Erivan'a sıçrayan gösteriler, yüzden fazla etnik grubun yaşadığı SSCB'nin uzun zamandan bu yana resmen kabul ettiği ilk milliyetçi huzursuzluk olmuştur ve bu büyük ülkenin diğer yöreleri için tehlikeli bir örnek oluşturmuştur (Taubman, 1988b: 6). Şubat-Mart 1988'de, Azerbaycan'ın üçüncü büyük şehri Sumgayıt'ta, Azeri çoğunluk ile Ermeni azınlık arasında yaşanan çatışmalar; resmî rakamlara göre 31 kişinin ölümüyle sonuçlanmış ve olay, Sovyet yakın tarihinin en kanlı etnik çatışması olarak tarihe geçmiştir (Taubman, 1988c: 1).

SSCB'nin dağılma süreci yaşanırken, sorunu barışçıl yöntemlerle çözme girişimleri de gündeme gelmiştir. Bunların en önemlisi, Eylül 1991'de, Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin ve Kazak mevkidaşı Nursultan Nazarbayev'in gerçekleştirdiği girişim olmuştur (Keller, 1991a: 10). Söz konusu inisiyatifin sonucunda, Azerbaycan ve Ermenistan, Eylül 1991'de, Rusya'nın Zheleznovodsk şehrinde, hemen yürürlüğe girecek bir ateşkesi, milislerin karşılıklı olarak silahsızlandırılmasını ve yurtlarından olmuş 500.000 insanın evlerine dönmesini öngören bir barış antlaşması imzalamışlardır. Antlaşma, Azerbaycan'ın bölgeye daha fazla özerklik tanımasını, Ermenistan'ın ise bölge üzerindeki hak iddiasından vazgeçmesini öngörüyordu (Keller, 1991b: 12). İki etnik grup arasındaki düşük yoğunluklu çatışmaları Azerbaycan ve Ermenistan arasında topyekûn bir savaşa dönüştürecek gelişme ise, Zheleznovodsk'ta varılan anlaşmadan sadece birkaç ay sonra yaşanmış; içinde üst düzey Azeri yetkililerin bulunduğu bir helikopter, 20 Kasım 1991'de Karabağ'da düşmüştür. Azerbaycan yönetimi, hava aracında bulunan 22 kişinin de öldüğü olaydan Ermenileri sorumlu tutarken; Ermeni tarafı, olayın kaza olduğunu savunmuştur. Helikopterin düşme nedeni açıklığa kavuşmasa da; Azerbaycan Meclisi, Karabağ'ın özerk statüsünü 26 Kasım 1991'de kaldırmıştır (Bohlen, 1991: 8).

31 Aralık 1991'de SSCB'nin resmen dağılması ile, Karabağ sorununun topyekûn bir savaşa dönüşmesinin önündeki en önemli engel ortadan kalkmıştır. 1992 Şubatının son haftasında Karabağ'daki Hocalı kasabasını işgal eden Ermeni birlikler, onlarca sivil öldürmüşlerdir

(Goltz, 1992). Hocalı katliamı çatışmanın ulaştığı boyutu göz önüne sermiş; sorun, Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev'in ifadesiyle "Bağımsız Devletler Topluluğu içindeki diğer çatışma alanları kontrolden çıkarsa sonucun ne olacağına bir örneği" haline gelmiştir (Smolowe, 1992). Dikkat çeken bir diğer nokta da, bölgedeki statükonun korunmasından yana olan SSCB ayaktayken Karabağ Ermenileri "mağdur" tarafı temsil ederken; Sovyet imparatorluğunun ortadan kalkmasıyla bu kez Karabağ Azerileri'nin mazlum konumuna geçmiş olmalarıdır (Smolowe, 1992). Azerbaycan'daki iç karışıklıktan da yararlanan Ermeniler, Mayıs 1992'de büyük bir saldırı daha başlatarak Şuşa kentini ele geçirmişlerdir (Kelikian, 1992). Bu saldırıyla birlikte Karabağ'da kontrolü tümüyle sağlayan Ermeniler, Azerbaycan'a doğrudan bağlı olup, Ermenistan ile Karabağ'ı birbirinden ayıran yaklaşık 10 km genişliğindeki Laçın koridorunu da ele geçirmişlerdir (Burke, 1992). Ermeni tarafı, Karabağ'ın idari sınırları dışında kalan Azeri kent ve kasabalarını ele geçirme politikasını sürdürmüştür; 1993'ün Nisan ayında Kelbecer, Temmuz ayında Ağdam, Ağustos ayında Cebrayıl ve Fuzuli kentleri Ermenistan tarafından işgal edilmiştir ("Armenians Decline", 1993; "Caucasus city", 1993).

Azerbaycan, Ermenistan ve Karabağ Ermenileri, Rusya'nın arabuluculuğu neticesinde, 16 Mayıs 1994'te, üçlü bir ateşkes antlaşması imzalamışlardır. Antlaşma, cephedeki tüm birliklerin yaklaşık 5-10 km. geri çekilmesini, bir kısım arazinin Azerbaycan'a iade edilmesini ve ateşkesi gözlemlemek üzere bölgeye 1800 kişilik bir Rus barış gücü birliğinin konuşlanmasını öngörmektedir (Efron, 1994). Ateşkes sonrası dönemde, zaman zaman taraflar arasında savaş düzeyine varmayan çatışmalar yaşansa da statüko, 2020 sonbaharına kadar büyük ölçüde korunmuştur. 2020'deki II. Karabağ Savaşı'ndan önceki en büyük gerginlik Nisan 2016'da yaşanmış; dört gün süren çatışmalarda Azerbaycan 16 kayıp verdiğini açıklarken, Karabağ Ermenileri 29 askerin hayatını kaybettiğini, 26'sının da kayıp olduğunu deklare etmişlerdir (Kramer, 2016a: 8; Kramer, 2016b: 11; MacFarquhar, 2016: 5). Çatışma kısa sürmüş olsa da, en dikkat çekici husus, 1994'den bu yana ilk kez Grad füzesi gibi ağır silahların kullanılmış olmasıdır (MacFarquhar, 2016: 5).

1.2 İkinci Karabağ Savaşı

Mayıs 1994 ateşkesi, savaşı uzunca bir süre için durdurmuştur. 27 Eylül 2020'de, taraflar birbirlerine ateş açtıklarında (Kramer, 2020a); olay, başlangıçta, 1994 ateşkesinden beri bölgede belirli aralıklarla yaşanan sınır çatışmalarından biri gibi gözüküyordu. Ancak bu kez yaşanan farklı olduğu kısa sürede anlaşılmalı ve çatışma, birkaç gün içinde bir savaşa dönüşmüştür. Azerbaycan ordusu, I. Karabağ Savaşı'nın aksine oldukça başarılı bir performans sergilemiştir. Azerbaycan Devlet Başkanı İlham Aliyev, 17 Ekim 2020'de yaptığı açıklamada Fuzuli kentinin kurtarıldığını açıklamıştır ("Nagorno-Karabakh: Civilians", 2020). Azeri ordusu, stratejik öneme sahip Şuşa kentini 8 Kasım'da ele geçirmiştir (Kramer, 2020b: 10). 44 gün süren savaş boyunca, taraflar birbirlerini sivil yerleşim yerlerine saldırmakla suçlamışlardır. Ermenistan Azerbaycan'ı özellikle Karabağ'ın başkenti Stepanakert'e yapılan saldırılar için suçlarken (Bagirova ve Hovhannisyan, 2020); Azerbaycan'ın Gence kenti 10 ve 17 Ekim 2020'de füzelerle iki defa vurulmuş; ilk saldırıda 10, ikinci saldırıda 12 sivil hayatını kaybetmiştir ("Nagorno-Karabakh: Azerbaijan", 2020). Uluslararası Kızılhaç Örgütü de, cephenin her iki tarafında da sivil yerleşim birimlerine saldırılar düzenlendiğini doğrulamıştır (Bagirova ve Hovhannisyan, 2020).

Azerbaycan ve Ermenistan, 9 Kasım 2020'de, Rusya'nın arabuluculuğu ile bir ateşkes antlaşması imzalamışlardır. Yaklaşık altı hafta süren savaş durduran antlaşma, çatışmanın durmasını, Ermenistan'ın işgali altında bulunan arazinin önemli bir bölümünün Azerbaycan'a iadesini ve bölgeye Rus barış gücü askerlerinin konuşlanmasını öngörmektedir (Kramer, 2020c: 10). 1994'teki ateşkes antlaşmasından farklı olarak Karabağ Ermenileri bu kez masada yer almamıştır. Her iki taraftan en az 143 sivilin yaşamını yitirdiği savaşta, Ermenistan 2.425 askerinin öldürüldüğünü açıklarken, Azerbaycan güvenlik güçlerinin 2.783 ölü, 1.245 yaralı verdiğini, yüzden fazla askerin ise kayıp olduğunu açıklamıştır ("Nagorno-Karabagh conflict", 2020).

1.3 Uluslararası Tepkiler

Uluslararası camiada Azerbaycan'a yönelik olumsuz tepkiler oldukça sınırlı kalmıştır. BM Güvenlik Konseyi konuya ilişkin bir karar almamıştır. Bunun yerine, Güvenlik Konseyi üyeleri, taraflara eşit mesafede duran ve Azerbaycan'ı doğrudan hedef almayan bir bildiri yayınlamıştır. Bildiride, ülke adı zikredilmeden "kuvvet kullanılması" şiddetle kınanmış; can kayıplarından ve sivil halkın uğradığı zarardan üzüntü duyulduğu ifade edilmiştir (Hernandez, 2020).

AGİT Minsk Grubu, 2 Ekim 2020'de yaptığı açıklamada, sivillerin hedef alınmasının ve tehdit edilmesinin hiçbir şekilde kabul edilemeyeceğini vurgulayarak taraflara acil ateşkes çağrısında bulunmuş ama Azerbaycan'ı kınayan bir ifadeye yer vermemiştir (AGİT, 2020).

NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg, NATO'nun çatışmanın tarafı olmadığını açıkça ifade etmiştir (Cam, 2020). AB de taraflara itidal çağrısı yapmakla yetinmiş; AB Konseyi Başkanı Charles Michel, Azerbaycan'ın ismini zikretmeden askeri eylemin acilen durdurulması çağrısı yapmış tarafların önkoşulsuz olarak müzakerelere geri dönmeleri gerektiğini ifade etmiştir ("AB'den Azerbaycan", 2020). ABD, Fransa ve Rusya liderleri şiddetin tırmanışa geçmesini kınayan ortak bir bildiri yayınlamışlardır. Donald Trump, Emmanuel Macron ve Vladimir Putin'in imzasını taşıyan açıklamada, ilgili askeri güçlere acil ateşkes çağrısı yapılmıştır (Foy vd., 2020).

2. MEŞRU MÜDAFAA HAKKININ ACİLİYET KOŞULU

2.1. Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma Yasağı

20. yüzyıl öncesinde, özellikle 1648 Westphalia Antlaşması sonrasında, devlet egemenliğinin, uluslararası hukukun temel ve emredici bir prensibi olarak kabul edilmesi sonucunda; devletlerin savaş yoluna başvurması, egemenlik yetkilerinin bir parçası sayılıp meşru görülmüştür. Bunun doğal sonucu olarak devletler, haklarını savunmak için, istedikleri zaman diğer bir devlete savaş açabileceklerdi. Bunu yaparken, uluslararası hukukun aradığı tek ciddi yükümlülük, "savaş ilanı" zorunluluğuydu (Arend ve Beck, 1993: 16-17, 19). 1914 öncesinde savaş yoluna başvurma, devletin egemenlik hakkının izdüşümü bir hak olarak varlığını korumuştur (Brownlie, 1961; 184). Ama Birinci Dünya Savaşı'nın neden olduğu muazzam can ve mal kaybı, uluslararası toplumun savaşı sınırlandırma iradesini güçlendirmiştir. Milletler Cemiyeti (MC) Misakı, savaşı yasaklamamış; ancak devletlerin savaş açma yetkilerini sınırlandırmış ve bu sınırlamaları zorlama önlemleri ile kuvvetlendirmiştir (Arend ve Beck, 1993: 19-22). Ancak MC savaşı engellemede başarılı olamamış, İkinci Dünya Savaşı felaketinin ardından BM sistemi kurulmuştur.

BM Antlaşması, devletlerin birbirlerine karşı kuvvet kullanmalarını, 2(4). madde ile yasaklamıştır. İlgili hükme göre, "Teşkilâtın üyeleri, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin ülke bütünlüğüne veya siyasî bağımsızlığına gerekse Birleşmiş Milletlerin amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir şekilde tehdit veya kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınırlar." Antlaşma, "kuvvet kullanma"nın yanı sıra, "kuvvet kullanma tehdidinde bulunma"yı da yasaklamıştır. Kuvvet kullanmak, farklı ağırlığa sahip hukuka aykırı eylemleri kapsamaktadır ki, bunların en ciddileri "saldırı" ve "silahlı saldırı"dır (Başeren, 2003: 90). Ancak BM Antlaşması, ne "kuvvet kullanma"yı ne de "saldırı" ve "silahlı saldırı"yı tanımlamıştır. Maddede yer alan "ülke bütünlüğü" ve "siyasî bağımsızlık" ibareleri ise doktrinde tartışmaya yol açmıştır. Stone gibi yazarlara göre, eğer kullanılan kuvvet bir devletin toprak bütünlüğüne veya siyasal bağımsızlığına hâlel getirmiyorsa kullanılan kuvvet meşrudur (Stone, 1958: 43, 94-95). Başeren, Bowett, Brownlie ve Toluner gibi yazarlara göre, 2(4). madde kesin bir yasak getirmektedir ve amaç ne olursa olsun uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanmak BM Antlaşması'na aykırıdır (Başeren, 2003: 195; Bowett, 1958: 151; Brownlie, 1963: 266-268; Toluner, 1977: 148).

BM Antlaşması, kuvvet kullanma yasağının temel istisnasını meşru müdafaa hakkının kullanılması olarak öngörmüştür. 51. maddeye göre: "Bu Antlaşma'nın hiçbir hükmü, BM üyelerinden birine karşı bir silahlı saldırının gerçekleşmesi hâlinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli tedbirleri almaya kadar, üye devletin doğal olan münferit veya ortaklaşa meşru müdafaa hakkına engel olmaz. Bu meşru müdafaa haklarını kullanırken üyelerin aldığı tedbirler derhâl Güvenlik Konseyine bildirilir ve Konseyin Antlaşma'ya dayanarak uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden tesisi için gerekli göreceği şekilde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez." Madde metni, silahlı saldırıya uğramış olmak ve Güvenlik Konseyini bilgilendirmek şartlarını aramaktadır. Ayrıca, örfî hukukun öngördüğü "zorunluluk, orantılılık ve aciliyet" de meşru müdafaa hakkını kullanan devletin uymakla yükümlü olduğu koşullardır (Dinstein, 2012: 275).

2.2 Meşru Müdafaa Hakkının Aciliyet Koşulu

2.2.1 Aciliyet Koşuluna İlişkin Uluslararası Hukuk Kuralları

BM Antlaşması'nın 51. maddesinde yer almayan aciliyet koşulu; orantılılık ve zorunluluk ile

birlikte, örf ve adet hukukunun düzenlediği meşru müdafaa hakkının hukuka uygunluk koşullarından biri olarak kabul edilmektedir. Meşru müdafadaki aciliyet koşulu, silahlı saldırı ile meşru müdafaya dayanılarak kullanılan kuvvet arasında, uzun sayılabilecek bir zaman aralığının bulunmaması gereğini ifade eder. Bu koşul gereğince, meşru müdafaa hakkı çerçevesindeki kuvvet kullanma fiili, ilk silahlı saldırıdan hemen sonra ya da mantıklı bir süre içerisinde gerçekleştirilmelidir (Keskin, 1998: 52).

Aciliyet ve örfi hukuktaki meşru müdafaa hakkının diğer koşullarını, *Caroline* olayı ve hadiseyi takiben ABD Dışişleri Bakanı Webster'in 1841 tarihli notası belirlemiştir. Olay, 1837'de, Britanya İmparatorluğu'na bağlı Kanada'da yönetime karşı ayaklanan isyancılara yardım eden ABD bandıralı *Caroline* gemisine ilişkindir. *Caroline*, Niagara nehrinin kıyısındaki bir Amerikan limanında demirli iken, Britanya kuvvetleri gemiyi ele geçirip iki Amerikalıyı öldürmüşler ve *Caroline*'i Niagara Şelalesi'nden aşağıya atmışlardır (Harris, 1991: 848; Jennings, 1938: 92). Saldırının uluslararası hukuka uygun olup olmadığına ilişkin taraflar arasındaki yazışmalar, meşru müdafaa hakkının uluslararası örf ve âdet hukukundaki çerçevesini çizmiş (Shaw, 2017: 861); uyuşmazlık, meşru müdafaa hakkının orantılılık, zorunluluk ve aciliyet koşulları üzerinde tarafların mutabık kalmasının da tesiriyle, "meşru müdafaa"nın klasik örneği haline gelmiştir (Jennings, 1938: 92). Webster, soruna ilişkin olarak ülkesinin görüşünü yansıtan notasında, Büyük Britanya'nın meşru müdafaa hakkını kullanılabilmesi için anî, şiddetli ve ne bir başka araç seçimine ne de düşünmeye imkân tanıyan bir kendini savunma zorunluluğunun mevcudiyetinin şart olduğunu; bu koşulların varlığını ispat yükümlülüğünün de karşı tarafta olduğunu dile getirmiştir. Webster, ülkesinin hükümetinin, *Caroline*'e yönelik saldırıda, bu koşulların gerçekleştiğine inanmadığını ifade etmiştir (Jennings, 1938: 89).

Uluslararası Adalet Divanı (UAD), *Nikaragua'ya Karşı Askerî ve Benzeri Faaliyetler Davası*¹⁰ kararında, örfi hukukun öngördüğü orantılılık ve zorunluluğun meşru müdafaa hakkının hukuka uygun kullanılmasının koşulları arasında olduğunu ifade etmiştir (Nikaragua, para. 176). Divan, bu önemli kararında, aciliyeti, anılan iki koşulun yanında ayrıca zikretmemiştir. Ancak UAD, Nikaragua'nın El Salvador'daki yönetime muhalif gerillalara verdiği desteğe karşılık olarak ABD'nin Nikaragua'ya yönelik askeri faaliyetlerini değerlendirirken, ABD'nin eylemlerinin zorunlu/gerekli olmadığı hükmüne varmış (Nikaragua, para. 237); bunu yaparken de adını anmadan aciliyet koşuluna yollama yapmıştır. Divana göre, ABD'nin Nikaragua'ya yönelik askeri eylemleri, El Salvador'un Nikaragua destekli silahlı muhaliflerin büyük saldırısını bütünüyle püskürtmesinden aylarca sonra gerçekleşmiştir; dolayısıyla zorunlu bir eylem değildir (Nikaragua, para. 237). Görüldüğü gibi UAD, bir karşı tedbirin hukuka uygun olup olmadığını araştırırken, gecikmeyi, zorunluluk koşulunun ihlâli olarak görmüştür.

Aciliyetin örfi hukuk gereğince meşru müdafaa'nın hukuka uygunluk koşullarından biri olduğu hususunda doktrin mutabıktır (Dinstein, 2012: 230-231). Kimi yazarlar aciliyeti, orantılılık ve zorunluluk koşullarının yanında bağımsız bir koşul olarak kabul etmektedirler (Dinstein, 2012: 233-234; McCoubrey ve White, 1992: 96-98). Diğer uluslararası hukukçular ise, aciliyeti, zorunluluk ve orantılılık ilkelerden ayrı ve bağımsız bir hukukilik şartı olarak değerlendirmekte; aciliyeti genellikle zorunluluk koşulunun bir gereği olarak görmektedirler (Brownlie, 1961; 183-268; Shaw, 2017: 868). Ancak bağımsız bir koşul olarak görülsün görülmesin, doktrin ve devlet uygulaması, meşru müdafaa hakkının hukuka uygun olarak kullanılabilmesi için, saldırı ile kendini koruma fiili arasında uzunca bir sürenin geçmemesi gerektiğinde hemfikir gözükmektedir (Gardam, 2004: 150).

Aciliyet koşulu gereğince, ülkesi işgale uğrayan devlet, buna, makul bir süre içinde yanıt vermemelidir (Dinstein, 2012: 202). Ancak silahlı saldırı anı ile meşru müdafaa arasındaki zaman aralığı çok fazla olmamalıdır (Dinstein, 2012: 233). Aciliyetin temel işlevi, devletler arasındaki eski husumetlerin meşru müdafaa gerekçe gösterilerek girişilecek yeni savaşa zemin oluşturmasını engellemektir. Aciliyetin meşru müdafaa hakkının hukuka uygunluğunu sağlayan bir koşul olarak kabul edilmemesi, geçmişte çok eskiye dayanan uluslararası hukuk sorunlarının meşru müdafaa iddiasına dayanan kuvvet kullanma fiilleriyle alevlenmesinin önünü açacaktır. Aciliyet koşulunun reddi, kuvvet kullanma yasağını anlamsız hale getirecektir (Schachter, 1984: 292).

2.2.2 Örnek Olaylar Işığında Aciliyet İlkesi

^c Bundan sonra *Nikaragua* davası olarak anılacaktır.

2.2.2.1 Hindistan'ın 1961 Goa Müdahalesi

Hint Yarımadası'nın batı kıyısında yer alan Goa, 1510'da Portekiz tarafından ele geçirilmiştir (Rao, 1963: 17). Hindistan, Britanya İmparatorluğu'ndan bağımsızlığını 1947'de kazanmasından sonra, Fransa ve Portekiz'in Hint yarımadasında kalan topraklarının egemenliğinin kendisine devredilmesini talep etmeye başlamıştır. Bu ısrarlı talepler karşısında Fransa'nın, Pondichery'i Hindistan'a devretmeyi 1954'te kabul etmesine rağmen Portekiz, Goa ve Hint yarımadasındaki daha küçük diğer iki toprağı Diu ve Damao'nun Hindistan'a devir taleplerini kesin biçimde reddetmiştir (Franck, 2003: 115).

Portekizli yetkililer, Hindistan'ın Goa'yı işgale hazırlandığını 26 Kasım 1961'de dünyaya duyurmuşlardır ("Lisbon scores", 1961: 2). Portekiz'in bölgeye ilave birlikler sevk ettiğini ileri süren Hindistan ("Goa build-up", 1961: 6), 18 Aralık 1961'de askeri operasyonunu başlatmıştır ("India moves", 1961: 34). İki koldan Goa'ya giren Hint kara ordusu, eş zamanlı olarak Diu ve Damao'yu; donanma da Anjediva adasını ele geçirmiştir ("Three enclaves", 1961: 1, 10). Hindistan Savunma Bakanlığı 21 Aralık itibarıyla bölgedeki tüm Portekiz güçlerinin teslim olduğunu açıklamıştır (Grimes, 1961: 3).

Meşru müdafaa hakkının aciliyet koşulu doktrinde tartışılırken, Hindistan'ın Goa'da kullandığı kuvvet, aciliyet gerekçesinin ileri sürüldüğü bir uç örnek olarak anılmaktadır. Ancak Güvenlik Konseyindeki tartışmalara bakıldığında, Hindistan, temel hukuki gerekçesini meşru müdafaa hakkı değil; anti-kolonyalizm (sömürge karşıtlığı) üzerine inşa etmiştir (S/PV.988). **Goa gündemiyle 18 Aralık 1961 tarihinde toplanan Güvenlik Konseyinde Hindistan temsilcisine göre**, Goa, Portekiz'in "sömürge toprağı" idi ve tıpkı Birleşik Krallık ve Fransa'nın yaptığı gibi, barışçıl yollarla Hindistan'a devri gerekiyordu. Oysa Portekiz, Portekiz'in bölgedeki sömürgelerinin Hindistan'a devri için ülkesinin yaptığı müzakere çağrılarını ısrarla reddetmişti (S/PV.988).

Meşru müdafaa hakkı bağlamında Hindistan temsilcisi, BM Antlaşması'nın kuvvet kullanmayı yasakladığını ifade ettikten sonra, bir devletin halkını korumak için meşru müdafaa hakkını kullanmasının yasak olmadığını söylemiştir. Temsilciye göre, "*Goa halkı Hindistan'ın diğer bölgelerindeki Hintliler kadar Hintli*" idi. Dolayısıyla Hindistan kuvvet kullanma yasağını ihlâl etmemiştir (S/PV.988). Bu ifade dışında, Hindistan meşru müdafaa hakkına herhangi bir yolama yapmamıştır. Konseydeki tartışma da, **büyük ölçüde anti-kolonyalizm perspektifi etrafında gerçekleşmiştir (S/PV.988)**.

Hindistan'ın yüzyıllardır kullanmadığı meşru müdafaa hakkını Portekiz'in Goa'yı 1510'da fethetmesinden 450 yıl sonra kullandığını iddia etmesi, doktrin tarafından hukuki açıdan temelsiz bulunmuş; anılan temelsizliğin ana gerekçelerinden biri olarak da aciliyet koşulunun ihlâlî gösterilmiştir (Ruys, 2018: 92-93; Wright, 1962: 624). Üstelik Portekiz'in Goa'yı ele geçirdiği 1510'da fetih yoluyla ülke kazanmak meşru idi (McCoubrey ve White, 1992: 98) ve fetih Hindistan Cumhuriyetinden yapılmamıştı. Zira 16. yüzyılda Hindistan diye bir devlet mevcut değildi.

2.2.2.2 1973 Yom Kippur Savaşı

Yom Kippur Savaşı'nın aciliyet koşulu açısından incelenmesi için 1967 Altı Gün Savaşı'na değinmek gerekmektedir. 5 Haziran 1967'de İsrail ve Mısır birlikleri arasında Sina Yarımadası'ndaki sınırda şiddetli çatışmalar patlak verdiğinde her iki taraf da birbirlerini saldırıyı başlatan taraf olmakla suçlamışlardır (Smith, 1967: 1,5). Ancak gerçekte, İsrail, 5 Haziran 1967'de Mısır'ın hava alanlarına yönelik bir hava saldırısı düzenleyerek Mısır'ın hava gücünü büyük ölçüde imha etmiş ve ilk saldırıyı gerçekleştiren taraf olmuştur (Weisburd, 1997: 137). İlk hamle İsrail'den geldiği için uluslararası toplum, büyük ölçüde, İsrail'i saldırgan taraf olarak görmüştür (Alexandrov, 1996: 154). 1967 6 Gün Savaşı'nın sonunda İsrail, Batı Şeria'yı, Sina Yarımadası'nı, Gazze'yi ve Golan Tepeleri'ni işgal etmiştir (Franck, 2003: 103). Dolayısıyla adı geçen Arap toprakları, Ekim 1973'e geldiğinde uluslararası hukuka aykırı biçimde İsrail işgali altında bulunuyordu.

İsrail, Yahudiler için kutsal olan Af (Kefaret) Günü'ne (İbranice Yom Kippur) denk gelen 6 Ekim 1973'te, Mısır ve Suriye'nin eş zamanlı saldırısına uğramıştır (Smith, 1973: 1-4). Saldırının sürpriz etkisinden yararlanan Mısır ordusu, 6 Ekim 1973'te, Süveyş Kanalı'nın 1967'deki savaştan bu yana İsrail'in kontrolü altında olan doğu tarafına kolayca geçmiştir (Middleton, 1973: 2). Suriye de, aynı gün, 1967'de İsrail işgali altına giren Golan Tepeleri'ne **yönelik bir saldırı başlatmıştır** (McFadden, 1973: 1). Ancak Golan cephesindeki savaş kısa sürede Suri-

ye'nin aleyhine dönmüş; bu devletin saldırısını 11 Ekim'de püskürten İsrail ordusu (Mohr, 1973a: 1), Suriye topraklarına girerek, Şam'a doğru ilerlemeye başlamıştır (Mohr, 1973b: 16). İsrail ordusu Süveyş cephesinde de, inisiyatifi kısa sürede ele geçirmiş; Mısır birliklerinin saldırısını durdurduğu gibi, kanalın batı tarafına geçmeyi de başarmıştır. Bu koşullar altında, Mısır ve Suriye, Güvenlik Konseyinin tarafları ateşkes yapmaya çağıran 338 sayılı kararını (S/RES/388) 22 Ekim 1973'te kabul etmişlerdir. İsrail ve Mısır'ın ateşkesi 24 Ekim'de kabul etmeleriyle birlikte savaş sona ermiştir (Weisburd, 1997: 150).

BM Güvenlik Konseyi'nin 11 Ekim 1973 tarihli oturumunda, İsrail temsilcisi, İsrail'in Mısır ve Suriye'nin 6 Ekim'de başlattıkları saldırının mağduru olduğunu söylemiştir (S/PV.1745). Mısır temsilcisi ise, ülkesinin Suriye ile birlikte meşru müdafaa hakkını kullandığını ileri sürmüştür. Temsilciye göre, Arap halkı saldırgan olmadığı gibi; aksine, 1967'den bu yana devam eden İsrail saldırısının mağdurdur. El-Zayyat'a göre, Güvenlik Konseyinin Haziran 1967 ateşkes kararı, İsrail'in 1967'deki savaşta işgal ettiği topraklardan çekilmesiyle doğrudan bağlantılıdır. Herhangi bir ateşkesin sınırsız bir süre için geçerli olduğuna ilişkin tuhaf fikir, işgalin de sınırsız bir süre devam edeceği anlamına gelecektir. Bu anlamda savaş, Ekim 1973'te değil, Haziran 1967'de başlamıştır (S/PV.1745). Suriye temsilcisi de, ülkesinin 1967'de İsrail saldırısına uğradığını, o zamandan beri ülkesinin bir parçası anılan devletin işgali altında olduğunu ifade etmiştir (S/PV.1745).

SSCB, Mısır ve Suriye'nin tezini desteklemiştir. Bu bağlamda, Konseydeki SSCB temsilcisi, İsrail'in Mısır, Suriye ve Ürdün'e saldırdığı 1967 Haziranından bu yana saldırganlığını sürdürdüğünü ve Arap devletlerinin yabancı işgali altında olan topraklarını kurtarmak için mücadele ettiklerini ifade etmiştir. SSCB'ye göre, Arap devletlerinin BM Antlaşması'nın 51. maddesinin düzenlediği meşru müdafaa hakkını kullanmaya hakları vardır (S/PV.1745). SSCB'nin yanı sıra, Endonezya, Fransa, Gine, Hindistan, Sudan ve Yugoslavya da, Mısır ve Suriye'nin savını desteklemişlerdir (McCoubrey ve White, 1992: 98-104).

2.2.2.3 1982 Falkland Savaşı

Mart 1980'de, bir grup Arjantinli sivil, Atlas Okyanusunun güneyinde, bilim insanları haricinde üzerinde yerleşim olmayan Birleşik Krallık'ın egemenliği altındaki Güney Georgia adasına izinsiz olarak çıkmıştır. Güney Georgia, idari olarak 800 mil daha doğuda bulunan; Britanya kökenli yaklaşık 1800 insanın yaşadığı Falkland Adaları'na bağlıydı ve Arjantin tüm bu adalar üzerinde hak iddia etmekteydi (Borders, 1982: 3). Arjantin, 2-3 Nisan 1982'de, Falkland Adaları'nı, Güney Georgia ve Güney Sandwich Adaları ile birlikte işgal etmiştir ("Argentina seizes", 1982: 1). 25-26 Nisan'da, Birleşik Krallık birlikleri, Güney Georgia adasını geri almıştır (Apple, 1982a: 1). Britanya ordusu, 21 Mayıs'ta 2500 komando ile Doğu Falkland Adası'na çıkarma yapmıştır ("Britain seizes", 1982: 1-6). 11 Haziran'da, Britanya güçleri, bölgenin başkenti Stanley'e yönelik bir saldırı başlatmış ve Arjantin savunma hattını kısa sürede yarmıştır (Apple, 1982b: 26). 15 Haziran'da, Birleşik Krallık Başbakanı Margaret Thatcher, Falkland Adaları'ndaki Arjantin güçlerinin teslim olduğunu açıklamıştır. (Apple, 1982c: 1) Birleşik Krallık askerlerinin Güney Sandwich Adaları'nın en güneyinde yer alan ve 1976'dan beri bir grup Arjantinlinin ikamet ettiği Thule adasını ele geçirmesiyle bölgedeki Arjantin varlığı tümüyle son bulmuştur (Apple, 1982d: 6).

BM'deki Arjantin temsilcisi, 2 Nisan 1982 tarihli Güvenlik Konseyi oturumunda, Falkland Adaları'nın 1833'te hukuka aykırı yollarla gasp edildiğini; ülkesinin Malvinas ve diğer çevre adalardaki egemenliğini geri tesis etmesinin, Birleşik Krallık'ın saldırı fiillerine karşı girişilmiş meşru bir savunma eylemi olduğunu ifade etmiştir (S/PV.2346). Temsilci, eğer Birleşik Krallık'ın 1833 yılında Falkland Adaları'nı ele geçirmesini kastediyorsa (Harris, 1991: 856), Arjantin'in 149 yıl gecikmeyle kullandığını iddia ettiği bir meşru müdafaa uygulaması söz konusudur ki, bunun uluslararası hukuka aykırı olduğu açıktır. Tersine, Birleşik Krallık'ın meşru müdafaa iddiasının aciliyet koşulu bakımından hukuka aykırılığı söz konusu değildir. Zira 2 Nisan 1982'de Falkland, Güney Georgia ve Güney Sandwich Adalarını ele geçirmesinden, Birleşik Krallık birliklerinin Güney Georgia'yı geri aldığı 25 Nisan'a kadar geçen sürenin oldukça makul gerekçeleri mevcuttur ki bunlardan en öne çıkanı Büyük Britanya ile bölge arasındaki muazzam mesafedir. Anavatan Büyük Britanya Adası ile Falkland ve çevre adalar arasındaki uzaklığın 8.000 deniz mili olduğu düşünüldüğünde (Privratsky, 2014: 5) 23 günlük hazırlık sürecinin aciliyet koşulunu ihlâl etmeyeceği açıktır. Doktrin de bu konuda mutabıktır (Dinstein, 2018: 237; McCoubrey ve White, 1992: 97).

2.2.3 Süregiden Silahlı Saldırı Olarak İşgal

Devam etmekte olan bir işgalin, süregiden bir silahlı saldırı sayılacağından hareketle, mağdur devletin kullanacağı meşru müdafaa hakkının aciliyet koşulunu ihlâl etmeyeceği savunulmaktadır. Uluslararası Hukuk Komisyonunun (UHK), “Devletlerin Hukuka Aykırı Fiillerinden Kaynaklanan Sorumluluğuna Dair Maddeleri” ve BM Genel Kurulunun 14 Aralık 1974’te kabul ettiği “Saldırının Tanımı Kararı” bu görüşe dayanak oluşturacak hükümler içermektedir (Ruys ve Silvestre, 2022: 1289). Uluslararası Hukuk Komisyonunun (UHK), “Devletlerin Hukuka Aykırı Fiillerinden Kaynaklanan Sorumluluğuna Dair Maddeleri” (The Articles on the Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts), “bir devletin süreklilik arz eden bir fiiliyle bir uluslararası yükümlülüğünü ihlâl etmesi hâlinde ihlâlin, fiilin uluslararası yükümlülüğe aykırı kalmaya devam ettiği sürenin tamamına yayılacağı” öngörmektedir [Sorumluluğa Dair UHK Maddeleri, m. 14(2)]. Ancak UHK’nin sorumluluğa ilişkin maddelerinin bağlayıcılığına sahip olmadığı unutulmamalıdır (Arcari, 2022: 4).

BM Genel Kurulunun 14 Aralık 1974’te kabul ettiği “Saldırının Tanımı Kararı”nın 2(a) maddesi, işgali saldırı olarak tanımlamaktadır. İlgili hükme göre, “Bir devletin silahlı kuvvetlerince bir başka devletin topraklarına yöneltilen işgal ya da hücum veya ne kadar geçici olursa olsun, böyle bir işgalden ya da hücumdan kaynaklanan herhangi bir askerî işgal veya bir devletin bir başka devletin ülkesinin tümünü ya da bir bölümünü kuvvet kullanarak ilhak etmesi” saldırı teşkil etmektedir. Ancak diğer tüm BM Genel Kurulu kararlarında olduğu gibi, ilgili kararın da herhangi bir bağlayıcılığının olmadığını belirtmek gerekir (Trahan, 2012: 916). Belirtilmesi gereken bir diğer husus, 1974 tarihli kararın silahlı saldırıyı değil, saldırıyı tanımladığıdır. Dolayısıyla meşru müdafaa hakkına ve bu hakkın hukuka uygunluk şartlarına karşı hiçbir atıf içermeyen Saldırının Tanımı Kararı (Aral, 1999: 18; Başeren, 2003: 93), aciliyet koşuluna karşı da kayıtsız kalmıştır.

Kanımızca, silahlı saldırının etkileri kısa süreli olmuş ve saldırgan devlet, saldırıyı takiben kendi ülkesine çekilmişse, rötarlı bir karşı-önlemi meşru müdafaa hakkına dayandırmak aciliyet koşulunun ihlâli olarak kabul edilebilir. Ancak, silahlı saldırının etkileri devam ediyorsa, ki silahlı saldırıdan bu yana süregelen bir işgal rejimi bunun en çarpıcı örneğidir, aciliyetin “zaman aralığını” mağdur devletin lehine yorumlamak çok daha hakkaniyetli olacaktır.

SONUÇ

Ermenistan, Karabağ ve bölgeyi çevreleyen Azerbaycan vilayetlerini, uluslararası hukuku çiğneyerek I. Karabağ Savaşı’nda işgal etmişti. Bu eylem, BM Antlaşması’nın 2(4). maddesinde *düzenlenen kuvvet kullanma yasağının ağır bir ihlâli olduğu gibi, Azerbaycan’ın aynı Antlaşmanın 51. maddesinde düzenlenen meşru müdafaa hakkına vücut veren bir “silahlı saldırı” niteliğindedir. Ermenistan Sağlık Bakanı Arsen Torosian’ın ülkesinin II. Karabağ Savaşı’nda 2425 Ermenistan askerinin öldüğünü açıklaması (Demourian, 2020), 1992’de başlayan ve işgalle birlikte etkileri devam eden Ermenistan “silahlı saldırısı”nın kanıtı mahiyetindedir. Yaklaşık 3 milyonluk nüfusuyla (“Armenia country”, 2024) bölgenin en küçük devletinin Azerbaycan’ın kendi topraklarında gerçekleştirdiği ve sadece 44 gün süren operasyonda uğradığı muazzam kayıp, Ermenistan’ın Azerbaycan’da yürüttüğü işgal rejiminin büyüklüğünü gözler önüne sermektedir.*

Ermenistan ve ayrılıkçı Karabağ Ermenileri, silahlı çatışmayı, Karabağ’ın Azerbaycan’a karşı bir isyanı olarak tasvir etmişlerdir. Oysa hem 1992-1994 Savaşı Ermenistan’ın düzenli birlikleriyle müdahil olduğu, devletlerarası bir savaş mahiyetindeydi; hem de, Karabağ yönetimi I. Karabağ Savaşı’ndan sonra askerî, siyasî ve ekonomik olarak bütünüyle Ermenistan’a entegre olmuştu (Abdullahzade, 2021: 1541-1568; Sarvarian, 2008: 198-199). Azerbaycan gibi, ülkesinin büyükçe bir bölümü 1992’de başlayan silahlı saldırı neticesinde işgal edilmiş bir devletten, “aciliyet koşulu”nu sağlamıyor diye, topraklarının işgal altında olmasına sessiz kalmasını beklemek hakkaniyetli olmayacaktır. Ermenistan’ın Azerbaycan’ı işgali, etkileri devam eden bir silahlı saldırı teşkil etmektedir ve bu nedenle de, Azerbaycan’ın meşru müdafaa hakkı 2020 itibarıyla varlığını korumaktadır.

Aciliyet koşulu bağlamında, 2020’deki Azerbaycan-Ermenistan Savaşı’na en yakın örnek olarak 1973 Yom Kippur Savaşı verilebilir. Zira Birleşik Krallık’ın Falkland Adaları’ndaki ve Portekiz’in Goa’daki pozisyonunun aksine, İsrail, 1967’de ele geçirdiği Arap topraklarını uluslararası hukuka aykırı biçimde elde etmişti ve savaşın başladığı tarihte işgalci konumundaydı. Mısır ve Suriye, İsrail’in 1967’de başlayan işgalinin, meşru müdafaa hakkına başvurmalarını haklı çıkaracak şekilde devam eden bir silahlı saldırı anlamına geldiğini etkili bir şekilde savunmuşlardır (Ruys ve Silvestre, 2022: 1290-1291). Güvenlik Konseyindeki oturumlarda pek

çok devlet de bu tezi desteklemiştir. I. Karabağ Savaşı, Yom Kippur Savaşı'nın aksine Güvenlik Konseyinde tartışılmamıştır. Üstelik Azerbaycan, meşru müdafaa hakkını kullandığını, geç bir tarihte, 28 Eylül 2020'de, BM'ye yolladığı mektupla ileri sürmüştür (A/75/357; S/2020/948). Dahası Azerbaycan, Ermenistan'ın 1992'de başlayan işgali için değil; 27 Eylül 2020'de Ermeni güçlerin Azeri köylerine yönelik saldırısına karşı meşru müdafaa hakkını kullandığını ifade etmiştir (A/75/357; S/2020/948).

Azerbaycan'ın Eylül 2020'deki askerî operasyonunda aciliyet koşuluna uyup uymadığını, meşru müdafaa hakkının zorunluluk ve orantılılık koşulları ile birlikte değerlendirmek daha isabetli olacaktır. Ülkesi işgal altında olan devlet, barışçıl yöntemlerle bu işgali sona erdirmeye çalışmış ancak saldırgan devlet buna yanaşmamışsa, mağdur devlet, meşru müdafaa hakkının zorunluluk koşuluna uymuş demektir. Azerbaycan, sorunu, 1994'ten 2020'ye kadar kuvvet kullanma yoluna başvurmadan barışçıl yollarla çözmeye çalışmış ama Ermenistan işgali sonlandırmaya yanaşmamıştır. Dolayısıyla Azerbaycan, zorunluluk koşulunu yerine getirmiştir (Bagheri, 2015: 161-162). Benzer şekilde mağdur devlet, işgali sona erdirmek amacıyla kullandığı karşı önlemlerde "orantılı" hareket etmelidir. Bu bağlamda, işgali sona erdirdikten sonra, askerî bir gereklilik söz konusu değilken, askerî karşılığı işgalci devletin ülkesine taşımak ve bu kez bizzat kendisini işgalci konumuna getirmenin orantılılık koşuluyla bağdaşmayacağı açıktır. Bu açıdan, Azerbaycan'ın eylemi kendi ülkesiyle sınırlı kaldığı için orantılı bir karşı eylemdir.

Bir başka deyişle, gecikmeli de olsa karşı önlem, orantılıysa ve işgalciyi defetmek için başvurulacak bir "son çare" ise sırf işgalin üzerinden uzunca bir zaman geçtiği ileri sürülerek mağdurun kendini savunma hakkını elinden almak meşru müdafaa hakkının doğasıyla bağdaşmayacaktır. 26 yıl süren işgal, etkilerini sürdüren bir "silahlı saldırı" niteliğindedir ve kanımızca Azerbaycan'ın meşru müdafaa hakkı 2020 yılı itibarıyla varlığını korumaktadır. Dolayısıyla, Azerbaycan'ın ülkesini Ermenistan'ın işgalinden kurtarmak için giriştiği askerî eylem, uluslararası hukuka uygun bir meşru müdafaa hakkı uygulamasıdır; ayrıca bu hakkın aciliyet koşulu bakımından da herhangi bir hukuka aykırılık mevcut değildir. Uluslararası camiadan Azerbaycan'a yönelik olumsuz bir tepkinin gelmemesi de bu tezi destekler mahiyettedir.

Author Contributions / Yazar Katkıları:

The author declared that he has contributed to this article alone. Yazar bu çalışmaya tek başına katkı sağladığını beyan etmiştir.

Conflict of Interest /Çıkar Beyanı:

There is no conflict of interest with any institution. Yazarla herhangi bir kurum/kuruluş arasında çıkar çatışması yoktur.

Ethics Statement / Etik Beyanı:

The author declared that the ethical rules are followed in all preparation processes of this study. In the event of a contrary situation, Pamukkale Journal of Eurasian Socioeconomic Studies has no responsibility, and all responsibility belongs to the author of the study. Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Pamukkale Avrasya Sosyoekonomik Çalışmalar Dergisi hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarına aittir.

KAYNAKÇA

AB'den Azerbaycan ve Ermenistan'a itidal çağrısı. (2020). Independent *Türkçe*, 27 Eylül, [https://www.indyturk.com/node/250151/d%C3%BCn%C3%BCn/ab%E2%80%99den-azerbaycan-ve-ermenistan%E2%80%99-itidal-%C3%A7a%C4%9Fr%C4%B1s%C4%B1](https://www.indyturk.com/node/250151/d%C3%BCn%C3%BCn%C3%BCn/ab%E2%80%99den-azerbaycan-ve-ermenistan%E2%80%99-itidal-%C3%A7a%C4%9Fr%C4%B1s%C4%B1) (02.10.2024).

Abdullahzade, C. (2021). Dağlık Karabağ Sorununda Ermenistan'ın Rolü ve Sorumluluğu, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 69(4), 1541-1568.

- AGIT Minsk Grubu. (2020). Statement by the Co-Chairs of the OSCE Minsk Group, 2 Ekim, <https://www.osce.org/minsk-group/465711> (02.10.2024).
- Alexandrov, S. A. (1996). *Self-Defence Against the Use of Force in International Law*. The Hague: Kluwer.
- Apple Jr., R. (1982a). "Britain suggests further fighting may be imminent", *The New York Times*, 27 Nisan, 1.
- Apple Jr., R. (1982b). "British say battle for Stanley is on", *The New York Times*, 13 Haziran, 26.
- Apple Jr., R. (1982c). "British take 13,000 in Falkland surrender; bar Argentine role; junta balks at terms", *The New York Times*, 16 Haziran, 1.
- Apple Jr., R. (1982d). "Britain retakes another Atlantic island from Argentina", *The New York Times*, 21 Haziran, 6.
- Aral, B. (1999). *Uluslararası Hukukta Meşru Müdafaa Hakkı*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Arcari, M. (2022). "The future of the Articles on State Responsibility: A matter of Form or of Substance?", *Questions of International Law*, 93, 3-21.
- Arend, A. C., Beck, R. J. (1993). *International Law and Use of Force: Beyond the UN Charter Paradigm*. Londra: Routledge.
- Argentina seizes *Falkland* Islands; British ships move. (1982). *The New York Times*, 3 Nisan, 1-6.
- Armenia country profile, (2024) BBC, 30 Ocak, <https://www.bbc.com/news/world-europe-17398605> (02.10.2024).
- Armenians decline meeting on captured enclave cities. (1993). *The New York Times*, 27 Ağustos, 12.
- Bagheri, S., "Self-Defense in Karabakh Conflict?", *Russian Law Journal*, 3(4), 150-164.
- Bagirova, N., Hovhannisyanyan, N. (2020). "Civilians killed as Nagorno-Karabakh conflict deepens", *Reuters*, 29 Ekim, <https://www.reuters.com/article/us-armenia-azerbaijan-idUSKBN27D1NA> (02.10.2024).
- Başeren, S. H. (2003). *Uluslararası Hukukta Devletlerin Münferiden Kuvvet Kullanmalarının Sınırları*. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Bohlen, C. (1991). "Azerbaijan acts on war readiness", *The New York Times*, 27 Kasım, 8.
- Borders, W. (1982). "Britons and Argentines squaring off", *The New York Times*, 31 Mart, 3.
- Bowett, D. (1958). *Self-Defence in International Law*. Manchester: Manchester Univ. Press.
- Britain seizes a beachhead *in* Falklands. (1982). *The New York Times*, 22 Mayıs, 1, 6.
- Brownlie, I. (1963). *International Law and Use of Force by States*, Clarendon, Oxford.
- Burke, J. (1992). "Azeri-Armenian border clashes trouble region", *The Christian Science Monitor*, 21 Mayıs, <https://www.csmonitor.com/1992/0521/21012.html> (02.10.2024).
- Cam, T. (2020). "NATO is not part of conflict in Nagorno-Karabakh ", *Anadolu Ajansı*, 22 Ekim, <https://www.aa.com.tr/en/azerbaijan-front-line/nato-is-not-part-of-conflict-in-nagorno-karabakh/2014457> (02.10.2024).
- Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America). (1986). ICJ Reports, 14.
- Caucasus city falls to Armenian forces. (1993). *The New York Times*, 24 Ağustos, 7.
- Demourian, A. (2020). "Armenia raises Nagorno-Karabakh conflict troop toll to 2,425", *The Associated Press*, 18 Kasım, <https://apnews.com/article/nikol-pashinian-azerbaijan-armenia-yerevan-e05ea4d7d43e0111cd142861dec105ec> (02.10.2024).

- Dinstein, Y. (2012). *War, Aggression and Self Defence*. 5. Baskı. Cambridge: Cambridge.
- Dozens killed as Armenian and Azerbaijani forces clash for second day. (2020). *The Guardian*, 28 Eylül, <https://www.theguardian.com/world/2020/sep/28/dozens-dead-as-armenia-azerbaijan-clashes-continue> (02.10.2024).
- Efron, S. (1994). "Armenia, Azerbaijan agree to a cease-fire: Caucasus: Moscow brokers truce in former Soviet Union's longest-running conflict. But fighting continues", *Los Angeles Times*, 17 Mayıs, <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1994-05-17-mn-58811-story.html> (02.10.2024).
- Foy, H., Pitel L., Peel M. (2020). "Russia, France and US demand Nagorno-Karabakh ceasefire", *Financial Times*, 1 Ekim, <https://www.ft.com/content/3963793e-2530-41b9-a8b9-e-3b3c7993f27> (02.10.2024).
- Franck, T. M. (2003). *Recourse to Force: State Action Against Threats and Armed Attacks*. Cambridge: Cambridge.
- Goa build-up reported (1961). *The New York Times*, 30 Kasım, 6.
- Goltz, T. (1992). "Survivors describe Armenian attack", *The Washington Post*, 4 Mart, <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1992/03/04/survivors-describe-armenian-attack/4cafca83-c86d-46e7-985f-70c90c24d54d/> (02.10.2024).
- Grimes, P. (1961). "Goa Portuguese get Indian offer", *The New York Times*, 22 Aralık, 3.
- Harris, D. J. (1991). *Cases and Materials on International Law*. 2. Baskı. Londra: Sweet & Maxwell.
- Hernandez, M. G. (2020). "Security Council strongly condemns 'use of force and regrets the loss of life and the toll on the civilian population'", *Anadolu Ajansı*, 30 Eylül, <https://www.aa.com.tr/en/world/un-urges-end-to-fighting-in-upper-karabakh/1990162> (02.10.2024).
- International Law Commission, Draft Articles on the Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts with Commentaries, UNGAOR, 56thSess, Supp10 ,Ch4, UNDOCA/56/10(2001) ('ILC Articles' or 'ARSIWA').
- India moves into Goa (1961). *The New York Times*, 18 Aralık, 34.
- Jennings, R. Y. (1938). "The Caroline and McLeod Cases", *American Journal of International Law*, 32, 82-99.
- Kelikian, A. (1992). "Armenians dodge Azeri lies, bullets: Nagorno-Karabagh Azerbaijan's colonial rule has no place in the post-Soviet era", *Los Angeles Times*, 15 Mayıs, <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1992-05-15-me-1998-story.html> (02.10.2024).
- Keller, B. (1991a). "Yeltsin, in Azerbaijan, proposes pact on enclave", *The New York Times*, 22 Eylül, 10.
- Keller, B. (1991b). "Armenia and Azerbaijan sign a peace agreement", *The New York Times*, 24 Eylül, 12.
- Keskin, F. (1998). *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler*. Ankara: Mülkiyeliler Birliği.
- Kramer, A. E. (2016a). "Ethnic conflict between Armenia and Azerbaijan flares anew", *The New York Times*, 5 Nisan, 8.
- Kramer, A. E. (2016b). "Armenia and Azerbaijan halt fighting on border", *The New York Times*, 6 Nisan, 11.
- Kramer, A. E. (2020a). "Fighting flares between Azerbaijan and Armenia", *The New York Times*, 28 Eylül, 6.
- Kramer, A. E. (2020b). "Azerbaijan claims capture of key town in Nagorno-Karabakh", *The New York Times*, 9 Kasım, 10.
- Kramer, A. E. (2020c). "Facing military debacle, Armenia accepts a deal in Nagorno-Karabakh war", *The New York Times*, 10 Kasım, 10.

- Lisbon scores Nehru (1961). *The New York Times*, 27 Kasım, 2.
- MacFarquhar, N. (2016). "Azerbaijan Says It Ceased Combat Against Armenia", *The New York Times*, 4 Nisan, 5.
- McCoubrey, H., White, N. (1992). *International Law and Armed Conflict*. Dartmouth: Aldershot.
- McFadden R. D., (1973). "Syrians in clash", *The New York Times*, 7 Ekim, 1.
- Middleton, D. (1973). "Egyptians crossed the Suez easily", *The New York Times*, 7 Ekim, 2.
- Military governor named: Indians capture three enclaves (1961). *The New York Times*, 18 Aralık, 1, 13.
- Mohr, C. (1973a). "Israel claiming heights", *The New York Times*, 11 Ekim, 1.
- Mohr, C. (1973b). "Syrian defenses reported", *The New York Times*, 15 Ekim, 16.
- Nagorno-Karabakh: Azerbaijan says 12 civilians killed by shelling in Ganja. (2020). *The Guardian*, 17 Ekim, <https://www.theguardian.com/world/2020/oct/17/nagorno-karabakh-azerbaijan-says-12-civilians-killed-by-shelling-in-ganja> (02.10.2024).
- Nagorno-Karabakh: Civilians hit amid Armenia Azerbaijan conflict. (2020). *BBC*, 17 Ekim, <https://www.bbc.com/news/world-europe-54581628> (02.10.2024).
- Nagorno-Karabakh conflict killed 5,000 soldiers. (2020). *BBC*, 3 Aralık, <https://www.bbc.com/news/world-europe-55174211> (02.10.2024).
- Nechepurenko, I. (2023a). Azerbaijan begins military operation against an Armenian enclave. *The New York Times*, 20 Eylül, 12.
- Nechepurenko, I. (2023b). Nagorno-Karabakh government states it is ending decades of separatist rule. *The New York Times*, 28 Eylül, 8.
- Nechepurenko, I., Troianovski, A. (2023). Azerbaijan says it has regained control of a breakaway Armenian Enclave. *The New York Times*, 21 Eylül, 8.
- Privratsky, K. L. (2014). *Logistics in the Falklands War: A Case Study in Expeditionary Warfare*. Barnsley: Pen and Sword Military.
- Rao, R. P. (1963). *Portuguese Rule in Goa 1510-1961*, Bombay: Asia Pub. House.
- Ruys, T. (2018). "The Indian Intervention in Goa". "The Use of Force in International Law: A Case-based Approach. Ruys T., Corten O., Hofer A. (editörler), Oxford: Oxford University Press. 85-96.
- Ruys, T., Silvestre, F. R. (2022). "Illegal: The Recourse to Force to Recover Occupied Territory and the Second Nagorno-Karabakh War", *European Journal of International Law*, 32(4), 1287-1297.
- Sarvarian, A. (2008). "The Artsakh Question: An Analysis of Territorial Dispute Resolution in International Law", *Melbourne Journal of International Law*, 9, 190-216.
- Schachter, O. (1984). "The Lawful Resort to Unilateral Use of Force", *Yale Journal of International Law*, 10, 291-294.
- Shaw, M. N. (2017). *International Law*. 8. Baskı. Cambridge: Cambridge University Press.
- Smith, T. (1967). "Fighting is heavy: each side accuses other of making first assault", *The New York Times*, 5 Haziran, 1, 5.
- Smith, T. (1973). "Jerusalem's report", *The New York Times*, 7 Ekim, 1, 4.
- Smolowe, J. (1992). "Tragedy massacre in Khojaly", *Time*, 16 Mart, <http://content.time.com/time/subscriber/article/0,33009,975096,00.html> (02.10.2024).
- Stone, J. (1958). *Aggression and World Order: A Critique of United Nations Theories of Aggression*. Londra: Stevens.
- Taubman, P. (1988a). "Soviet reports major unrest In Armenian areas in south", *The New York*

Times, 24 Şubat, 1, 15.

Taubman, P. (1988b). "Soviet trying to quell ethnic unrest", The New York Times, 25 Şubat, 1, 15.

Taubman, P. (1988c). "Soviet reports a major oil center in Azerbaijan is shaken by riots", The New York Times, 1 Mart, 1.

Three enclaves invaded by India (1961). The New York Times, 18 Aralık, 1, 10.

Toluner, S. (1977). Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Trahan, J (2012). "A Meaningful Definition of the Crime of Aggression: A Response to Michael Glennon", *University of Pennsylvania Journal of International Law*, 33(4), 907-969.

U.N. Doc. S/PV.1745. (1973).

U.N. Doc. S/RES/388. (1973).

U.N. Doc. A/75/357. (2020).

U.N. Doc. S/2020/948. (2020).

Weisburd, A. M. (1997). Use of Force: The Practice of States Since World War II. Pennsylvania: Pennsylvania University.

Withdrawal called political. (1967). The New York Times, 20 Mayıs, 7.

Wright, Q. (1962). "The Goa Incident", *American Journal of International Law*, 56, 612-637.